
Högsta domstolen

NJA 2006 s. 346 (NJA 2006:38)

Målnummer:	B3076-04	Avdelning:	2
Domsnummer:			
Avgörandedatum:	2006-06-01		
Rubrik:	Särskilda skäl har i visst fall ansetts föreligga mot att näringsförbud meddelas med stöd av presumtionsregeln i 3 § 2 st lagen (1986:436) om näringsförbud.		
Lagrum:	1 § och 3 § lagen (1986:436) om näringsförbud		
Rättsfall:	NJA 1989 B 1		

REFERAT

Helsingborgs tingsrätt

Allmän åklagare väckte vid Helsingborgs tingsrätt genom ansökan om stämning, som inkom till tingsrätten den 11 oktober 2002, åtal mot M.D., född 1966, för grov urkundsförfalskning (åtalpunkt 1) och grovt skattebrott (åtalpunkt 2) enligt följande i sammandrag återgivna gärningsbeskrivningar.

Åtalpunkt 1. M.D. har under åren 1996 till 1999 i Helsingborg genom att skriva annan verklig eller diktad persons namn på 33 olika kvittenser avseende sammanlagt 466 490 kr och ett skuldebrev om 50 000 kr eller totalt 516 490 kr framställt falska urkunder.

M.D. är styrelseledamot och företrädare för Kärnhuset Fastighets AB.

Ovan angivna skuldebrev och kvittenser har M.D. sedan infört i Kärnhuset Fastighets AB:s bokföring såsom verifikationer och bevis för företagna affärstransaktioner. Fara i bevishänseende har förelegat.

Brotten är att bedöma som grova enär de skett systematiskt och sammantaget rört betydande belopp.

Åtalpunkt 2. M.D. har i sina självdeklarationer som han under taxeringsåren 1997-2000 (inkomståren 1996-1999) avgivit till skattemyndigheten i Helsingborg uppsåtligt lämnat oriktiga uppgifter i det att han undanhållit inkomster för beskattning. Härigenom har fara förelegat att M.D. skulle påföras skatt med 339 866 kr för lågt belopp - - -.

Beloppen härrör sig från de under åtalpunkt 1 angivna falska handlingarna. - - -. (Beloppet 339 866 kr byggde till viss del också på ett påstående om att M.D. upprättat ytterligare två osanna reverser om sammanlagt 165 000 kr och att detta haft konsekvenser i skattefrågan, vilka påståenden ogillades av tingsrätten; red:s anm.)

Samtliga belopp - - - har M.D. tagit ut från bolaget under sken av att det skulle vara kostnader eller utlåning från bolaget trots att så inte varit fallet. Beloppen har M.D. tillgodogjort sig och på så vis undkommit att beskattas för dessa såsom inkomst av tjänst.

Brotten är att bedöma som grova enär M.D. har använt sig av vilseledande bokföring innehållande osanna och falska handlingar för att dölja erhållen inkomst. Brotten är vidare att bedöma som grova eftersom de utövats systematiskt.

Åklagaren yrkade vidare näringsförbud för M.D. enligt följande formulering:

M.D. har som ledamot och företrädare bland annat för Kärnhuset Fastighets AB grovt åsidosatt vad som ålegat honom i näringsverksamheten och därvid gjort sig skyldig till brottslighet som inte är ringa. Näringsförbud är vidare påkallat ur allmän synpunkt.

Det yrkas således att tingsrätten meddelar M.D. näringsförbud för en tid av i vart fall fem år samt att tingsrätten i samband med domen förordnar om tillfälligt näringsförbud.

Tingsrätten (ordförande rådmannen Marianne Karlsson) anförde i dom den 29 oktober 2003 bl.a. följande:

Domskäl

Åtalspunkten 1

- - -.

Tingsrättens bedömning.

Genom M.D:s erkännande och egna uppgifter, som vinner stöd av den i målet åberopade skriftliga bevisningen, finner tingsrätten styrkt att M.D. under den angivna tiden framställt falska urkunder i den omfattning åklagaren påstått. Handlingarna har legat till grund för bokföringsåtgärder i Kärnhuset Fastighets AB och fara i bevishänseende har förelegat. Åtalet är styrkt. Det har inte varit fråga om enstaka urkunder som framställts för att täcka en oväntad kassabrist utan M.D. har under flera års tid i stor omfattning systematiskt framställt falska urkunder. Brotten är därför att bedöma som grova.

Åtalspunkten 2

- - -.

Tingsrättens bedömning.

Genom M.D:s erkännande, som vinner stöd av övrig utredning, är det styrkt att han underlåtit att uppta beloppen angivna i de falska urkunderna enligt åtalspunkten 1 till beskattning. - - -.

På grund av vad som ovan anförts finner tingsrätten således styrkt att M.D. för taxeringsåret 1997 undanhållit inkomster om 149 965 kr för beskattning, att han för taxeringsåren 1997-2000 undanhållit sammanlagt 516 490 kr för beskattning och att det därigenom förelegat fara för att M.D. skulle påföras skatt med ett cirka 250 000 kr för lågt belopp.

M.D. har med hjälp av en vilseledande bokföring dolt erhållna inkomster och han har systematiskt under fyra år i följd undandragit inte obetydliga belopp från beskattning. Han skall därför ådömas ansvar för grovt skattebrott.

Påföljdsfrågan

Av i målet verkställd personutredning framgår det att M.D. lever under ordnade sociala förhållanden och att något behov av övervakning inte föreligger. Han har bedömts lämplig för samhällstjänst.

Straffvärdet för de brott M.D. nu befunnits skyldig till uppgår till fängelse i tio månader. Grovt skattebrott är brott av sådan art att det föreligger en presumtion för att påföljden skall bestämmas till fängelse. Vid det angivna straffvärdet krävs det alldeles särskilda skäl för att frångå presumtionen och i stället välja en icke frihetsberövande påföljd, även när denna kan förenas med en föreskrift om samhällstjänst. Sådana skäl föreligger inte i förevarande fall, varför påföljden för M.D. skall bestämmas till fängelse.

Frågan om näringsförbud

M.D. har bestritt yrkandet om näringsförbud.

M.D. har grovt åsidosatt vad som ålegat honom som näringsidkare och därvid gjort sig skyldig till brott som inte är ringa. Eftersom han befunnits skyldig till brott för vilka det lägsta föreskrivna straffet är fängelse sex månader skall det anses påkallat från allmän synpunkt att han meddelas näringsförbud om inte särskilda skäl talar mot det. Det föreligger således en presumtion för att M.D. skall meddelas näringsförbud.

Vad M.D. i målet uppgett om att han reglerat den skatteskuld som är hänförlig till de åtalade gärningarna och att han ingått överenskommelse med kronofogdemyndigheten om en avbetalningsplan avseende sina resterade skatteskulder är inte omständigheter som medför att M.D. kan undgå ett näringsförbud. Inte heller omständigheterna i övrigt utgör skäl för att underlåta att meddela näringsförbud. Den brottslighet som M.D. befunnits skyldig till har varit omfattande och den har pågått under en relativt lång period. Även bortsett från presumtionen måste därför ett näringsförbud anses vara påkallat ur allmän synpunkt. Åklagarens yrkande därom skall således bifallas. Tiden för förbudet kan dock begränsas till tre år från det att domen vunnit laga kraft.

Tingsrätten finner inte skäl föreligga att förordna om tillfälligt näringsförbud.

Domslut

Tingsrätten dömde M.D. jämlikt 14 kap. 3 § BrB för grov urkundsförfalskning och 4 § skattebrottslagen (1971:69) för grovt skattebrott till fängelse tio månader. M.D. meddelades vidare näringsförbud enligt lagen (1986:436) om näringsförbud för en tid av tre år från det att domen i den delen vunnit laga kraft mot honom.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Såväl åklagaren som M.D. överklagade i Hovrätten över Skåne och Blekinge och yrkade - såvitt gällde frågan om näringsförbud - åklagaren att näringsförbudet skulle förlängas att gälla för en tid av fem år och M.D. att hovrätten skulle upphäva beslutet om näringsförbud.

Parterna bestred varandras ändringsyrkanden.

Hovrätten (hovrättsrådet Hanserik Romeling samt nämndemännen Ulla Prytz och Bror Bergh) anförde i dom den 8 juni 2004, såvitt gällde brottsrubriceringen och frågan om näringsförbud:

Hovrättens domskäl

- - -.

M.D. har således gjort sig skyldig till sammanlagt 34 förfalskningsbrott och fyra fall av skattebrott. Det undandragna skattebeloppet för taxeringsåret 1997 kan, som parterna i hovrätten förklarar sig vara ense om, beräknas uppgå till ca 70 000 kr.

När det gäller frågan om hur brotten skall rubriceras kan det konstateras att de för ett år undandragna skattebeloppen inte var för sig kan motivera att skattebrottet bedöms som grovt. Däremot bör enligt hovrättens mening det förhållandet att skattebrotten begåtts systematiskt under fyra års tid genom användande av vilseledande bokföring med förfalskade handlingar medföra att skattebrotten är att bedöma som grova.

Åtalspunkten 1 upptar sammanlagt 34 förfalskningsbrott begångna under drygt tre års tid. Brotten har skett systematiskt och avser sammanlagt ett högt belopp. Förfalskningarna har emellertid skett i syfte att möjliggöra de grova skattebrotten och har använts som ett led i dessa brott. Att förfalskade handlingar använts och att bokföringen därigenom kommit att bli vilseledande utgör ett väsentligt skäl för att skattebrotten bedöms som grova. Det finns därmed inte utrymme att därjämte se så allvarligt på urkundsförfalskningarna att också dessa skall bedömas som grova brott. Det föreligger därför inte heller skäl att döma särskilt för urkundsförfalskning i konkurrens med grova skattebrott utan förfalskningsbrotten får anses konsumerade av sistnämnda brott (jfr prop. 1995/96:170 s. 163).

Lika med tingsrätten anser hovrätten att det samlade straffvärdet av M.D:s brottslighet motsvarar fängelse tio månader. På skäl tingsrätten anfört kan annan påföljd än fängelse inte komma i fråga.

Såvitt avser frågan om näringsförbud instämmer hovrätten i tingsrättens bedömningar att M.D. såväl grovt åsidosatt vad som ålegat honom som näringsidkare som att han därvid gjort sig skyldig till brott som inte är ringa. Som tingsrätten anfört föreligger vidare en presumtion för att det skall anses påkallat från allmän synpunkt att M.D. erhåller näringsförbud. Avgörande för frågan om näringsförbud skall meddelas blir därför om det föreligger särskilda skäl som talar mot att det är påkallat från allmän synpunkt. Vid denna bedömning måste en samlad avvägning göras av skälen för och emot näringsförbud.

I det lagstiftningsärende som föregick införandet av presumtionsregeln i 3 § andra stycket lagen (1986:436) om näringsförbud har frågan om vad som skall avses med särskilda skäl berörts bara knapphändigt. I propositionen (prop. 1995/96:98 s. 24) anges som exempel att domstolen med tillämpning av 23 kap. 5 § BrB mäter ut ett straff som är lägre än minimistraffet för brottet, t.ex. för en funktionär i ett bolag som medverkat i mindre utsträckning till annans grova skattebedrägeri. Vidare nämns som exempel att det kan finnas utrymme att bryta presumtionen när gärningen framstår som en engångsföreteelse efter en lång tids laglydigt drivande av näringsverksamhet. Förarbetena ger således föga ledning i den aktuella situationen, och det saknas avgöranden från HD där frågan om särskilda skäl belysts.

Av betydelse för bedömningen av om särskilda skäl föreligger blir enligt hovrättens mening syftet bakom bestämmelserna om näringsförbud. I förslaget till lag om näringsförbud uttalades (prop. 1985/86:126 s. 59) att en lag om näringsförbud i första hand bör rikta sig mot sådana personer som genom allvarliga åsidosättanden åstadkommer betydande skador för borgenärer, anställda, konkurrenter, konsumenter, avtalsparter eller samhället i övrigt. Behovet av att undanröja en skadehärd borde, enligt departementschefen, således tillmätas stor betydelse. Näringsförbudet skall alltså främst vara framåtsyttande. Vid prövningen av om förbud är påkallat från allmän synpunkt skall hänsyn tas till den samlade bilden av näringsidkarens förhållanden i näringsverksamhet, och hänsyn får tas till alla slags åsidosättanden denne gjort sig skyldig till. Samtidigt betonades att det skall vara fråga om en helhetsbedömning vid vilken hänsyn även skall tas till omständigheter som talar till näringsidkarens förmån.

Det kan inte anses föreligga några andra omständigheter hänförliga till M.D:s näringsverksamhet än de som åtalet avser, och som därmed omfattas av presumtionen, till motivering av att ett näringsförbud är påkallat från allmän synpunkt.

Av utredningen framgår att de av M.D. upprättade falska handlingarna upptäcktes vid en skatterevision som påbörjades under våren 2000 hos M.D. och dennes bolag. Revisionen har enligt uppgift i huvudsak omfattat åren 1996-2000. M.D. har påstått att han av egen vilja upphört med uttag ur bolaget och att dölja dessa med hjälp av falska handlingar redan under år 1999 och således före revisionen. Med hänsyn till att den sista faktura som omfattas av åtalet är daterad i augusti 1999 får hans påstående tas för gott. Av utredningen framgår vidare att M.D. såväl före som efter den period som åtalet avser drivit näringsverksamhet i flera bolag. Om sin nuvarande verksamhet har han berättat att han genom sina bolag äger och förvaltar flera fastigheter. Det finns inte någon anledning att betvivla hans uppgifter att han avvecklade verksamheten på ett seriöst sätt i det bolag som sålde och tillverkade badkar eller att inte något av hans bolag försatts i konkurs. Den utredning som redovisats angående M.D:s och hans bolags avbetalningsplaner med kronofogdemyndigheten samt de betydande avbetalningar som gjorts enligt planen tyder också på ett från hans sida allvarligt menat försök att göra rätt för sig.

Mot bakgrund av det anförda finner hovrätten vid en samlad bedömning att det får anses föreligga särskilda skäl mot att det är påkallat från allmän synpunkt

att nu meddela M.D. näringsförbud. Åklagarens yrkande härom skall således lämnas utan bifall.

Hovrättens domslut

Hovrätten ändrar tingsrättens domslut på så sätt att hovrätten dels bedömer gärningarna enligt åtalspunkterna 1 och 2 - - i deras helhet som grova skattebrott enligt 4 § skattebrottslagen (1971:69) och således inte dömer M.D. särskilt också för urkundsförfalskning, dels lämnar åklagarens yrkande om näringsförbud utan bifall.

Hovrättslagmannen Lars Göran Abelson och hovrättsassessorn Susanne Björkman Ragnarson var skiljaktiga såvitt gäller yrkandet om näringsförbud och anförde: Vi kan till fullo ansluta oss till den bedömning som tingsrätten gjort när det gäller frågan om näringsförbud för M.D. Vi vill därför fastställa tingsrättens domslut såvitt avser näringsförbud.

Högsta domstolen

Riksåklagaren överklagade och yrkade att M.D. skulle meddelas näringsförbud för en tid av tre år från dagen för HD:s dom.

M.D. bestred ändring.

Målet avgjordes efter huvudförhandling.

HD (justitieråden Munck, Regner, Lindeblad, referent, Nyström och Calissendorff) meddelade den 1 juni 2006 följande dom:

Domskäl

Enligt 1 § lagen (1986:436) om näringsförbud skall sådant förbud, om det är påkallat från allmän synpunkt, meddelas den som i egenskap av enskild näringsidkare grovt åsidosatt vad som ålegat honom i näringsverksamhet och därvid gjort sig skyldig till brottslighet som inte är ringa. Vid prövningen av om näringsförbud är påkallat från allmän synpunkt skall enligt 3 § första stycket särskilt beaktas om åsidosättandet varit systematiskt eller syftat till betydande vinning, om det medfört eller varit ägnat att medföra betydande skada eller om näringsidkaren tidigare dömts för brott i näringsverksamhet. Om näringsidkaren gjort sig skyldig till brott för vilket det lägsta föreskrivna straffet är fängelse i sex månader skall enligt andra stycket samma paragraf näringsförbud anses påkallat från allmän synpunkt om inte särskilda skäl talar mot det.

Genom hovrättens dom har M.D. dömts för grovt skattebrott till fängelse tio månader. Brottsligheten bestod i att han i sina deklarationer för inkomståren 1996-1999 från beskattning undanhållit uttag ur sin näringsverksamhet på 516 490 kr, varvid fara förelegat för undandragande av skatt med drygt 250 000 kr. De undanhållna beloppen hänförde sig till ett trettioal av M.D. förfalskade handlingar som han använt i bokföringen.

Som domstolarna funnit har M.D. grovt åsidosatt vad som ålegat honom som näringsidkare varvid han gjort sig skyldig till brott som inte är ringa. Då det för grovt skattebrott är föreskrivet fängelse i lägst sex månader föreligger det en presumtion för att det skall anses påkallat från allmän synpunkt att näringsförbud meddelas M.D. Frågan är nu om det finns särskilda skäl som kan bryta denna presumtion.

Presumptionsregeln infördes år 1996 i samband med att regleringen av institutet näringsförbud skärptes i fråga om förbud i anledning av brott. I förarbetena uttalades då att det är viktigt att reglerna om näringsförbud tillämpas med fasthet och konsekvens när det finns förutsättningar för ett näringsförbud och att förbud i princip alltid skall meddelas vid brott som inte är ringa om det är påkallat från allmän synpunkt. Beträffande presumptionsregeln anfördes att det för institutets trovärdighet är viktigt att näringsförbud regelmässigt meddelas vid kvalificerad brottslighet men att även vid sådan brottslighet omständigheterna i det särskilda fallet kan vara sådana att ett näringsförbud inte är påkallat och att presumtionen därför bör kunna brytas om det finns

särskilda skäl. Det angavs att det vid denna bedömning måste göras en samlad avvägning av skälen för och emot näringsförbud, varefter gavs två exempel på fall då särskilda skäl kan föreligga, nämligen dels om domstolen med tillämpning av 23 kap. 5 § BrB dömt till ett lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet, dels om gärningen framstår som en engångsföreteelse efter en lång tids regelrätt drivande av näringsverksamhet. (Prop. 1995/96:98 s. 23 f. och 36.)

Utöver vad som nu redovisats angavs inte närmare vilka förhållanden som skulle kunna utgöra särskilda skäl för att bryta presumtionen. De uttalanden som gjordes i lagstiftningsarbetet tyder emellertid på att utrymmet för att anse särskilda skäl föreligga avsetts vara tämligen begränsat. Vid bedömningen blir, som hovrätten anför, syftet bakom bestämmelserna om näringsförbud av betydelse.

Lagen om näringsförbud infördes främst i syfte att bekämpa ekonomisk brottslighet. Näringsförbud skulle i första hand rikta sig mot sådana personer som genom allvarliga åsidosättanden åstadkommer betydande skador för samhället. Förbud borde komma i fråga främst för den som vid återkommande tillfällen åsidosätter de normer som gäller för näringsverksamhet. Det var för att särskilt markera detta som det infördes ett krav på att ett förbud skulle vara påkallat från allmän synpunkt och det angavs att innebörden härav borde vara att domstolen mot bakgrund av de oegentligheter som näringsidkaren har gjort sig skyldig till vid en samlad bedömning finner att vederbörande bör avstängas från rätten att driva näring, varvid behovet av att undanröja en skadehärd borde tillmätas stor betydelse. Näringsförbudet skulle alltså främst vara framåtsyftande men det angavs att det även om prognosen var god kunde finnas skäl för ett förbud av allmänpreventiva skäl eller om det skulle framstå som stötande att låta en person som gjort sig skyldig till allvarliga oegentligheter i näringsverksamhet få fortsätta att ägna sig åt sådan. Det betonades att det skall vara fråga om en helhetsbedömning vid vilken hänsyn även skall tas till omständigheter som talar till näringsidkarens förmån. (Prop. 1985/86:126 s. 59 f. och 154.)

Vid prövningen av om näringsförbud bör åläggas M.D. skall det alltså - med utgångspunkt i att en presumtion för näringsförbud gäller - göras en samlad avvägning av skälen för och emot förbud vari ingår en bedömning huruvida han i fortsättningen kan antas följa de regler som gäller för drivande av näringsverksamhet.

Av utredningen framgår att M.D., innan han fick besked om att hans verksamhet skulle bli föremål för skatterevision, hade upphört med sin brottsliga verksamhet och vidtagit åtgärder för att sanera sina bolags ekonomi. Den förlustbringande rörelse som hade givit upphov till oegentligheterna avvecklades utan att borgenärerna blev lidande. Det framgår vidare att han följt sin avbetalningsplan med kronofogdemyndigheten, omfattande drygt 3,6 miljoner kr, och att han numera avbetalat alla skulder enligt planen.

Enbart det förhållandet att en näringsidkare självmant upphör med systematiska oegentligheter och gör rätt för sig kan som regel inte utgöra tillräckligt underlag för bedömningen att ett näringsförbud inte skall anses påkallat från allmän synpunkt. Från de förutsättningar som i fråga om M.D. var för handen vid den tidpunkt då tingsrätten dömde i målet fanns det sålunda inte tillräckliga skäl till annat än att ålägga honom näringsförbud. Förutsättningarna får emellertid numera anses vara förändrade, vilket delvis sammanhänger med den långa tid som utan att M.D. kan lastas för detta kommit att förflyta innan målet avgörs slutligt. M.D. har ostridigt hela tiden efter brottsligheten, drygt sex år, i sina bolag drivit verksamhet utan anmärkning och det finns inte heller något som tyder på att han i framtiden skulle göra sig skyldig till oegentligheter i sin näringsverksamhet. Den brottslighet som han gjort sig skyldig till har visserligen skett systematiskt och pågått under en relativt lång tid men den kan inte anses ha varit av så allvarligt slag att det skulle framstå som stridande mot allmänpreventiva intressen eller som stötande att, vid ovan angivna förhållanden, M.D. får fortsätta att ägna sig åt näringsverksamhet.

Vid en samlad bedömning får det anses föreligga särskilda skäl mot att nu meddela M.D. näringsförbud. Hovrättens domslut skall således fastställas såvitt nu är i fråga.

Domslut

HD fastställer hovrättens domslut såvitt nu är i fråga.

HD:s dom meddelad: den 1 juni 2006.

Mål nr: B 3076-04.

Lagrum: 1 och 3 §§ lagen (1986:436) om näringsförbud.

Rättsfall: NJA 1989 B 1.

Sökord: Näringsförbud
